

POVIJEST ZAŠTITE ARHIVSKOGA GRADIVA NA PODRUČJU DJELOVANJA DRŽAVNOG ARHIVA U PAZINU¹

Dražen VLAHOV
Državni arhiv u Pazinu
Pazin, Vladimira Nazora 3

UDK 930.25 (497.5 Istra) (091)
Izlaganje sa stručnog skupa
Primljeno 28. prosinca 2001. godine

Autor daje kratki povijesni pregled razvoja i poimanja arhivske struke na području nadležnosti današnjeg Državnog arhiva u Pazinu. U radu polazi od specifičnosti s kojima je Istra bila suočena u povijesti i donosi podatke kako su se te specifičnosti odrazile na arhivsko gradivo koje je stvarano na njezinom teritoriju. Posebno se bavi osnivanjem arhivske ustanove za područje Istre, te načinom na koji su bili uređeni prioritetni zadaci te ustanove.

Istra po svom geopolitičkom i državnom položaju, društvenom, vjerskom i upravnom životu u srednjem vijeku ima poseban položaj. Na tom relativno malom prostoru postojalo je nekoliko zasebnih administrativnih jedinica koje su podpadale pod vlast: Akvilejskog patrijarha, Mletačke Republike i Habsburgovaca. Nakon što je Akvilejski patrijarh u prvoj polovini 15. st. izgubio vlast nad istarskim teritorijem, Istrom upravljaju Mletačka Republika u obalnom dijelu i Habsburgovci uglavnom u središnjem dijelu. Takav odnos sačuvao se do propasti Venecije 1797. godine. Istra tada u cijelosti dolazi pod vlast Habsburgovaca i, ako se izuzme kratki prekid na početku 19. st. kada je bila podijeljena između Francuske i Austrije, egzistira u sklopu jedne državne tvorevine, kao više-manje cjelovito upravno područje, u sklopu jedinstvenoga pravnog sustava na cijelom njenom području.

Imamo li na umu te činjenice, možemo očekivati da se i u Istri, kada je u pitanju povijest zaštite arhivskoga gradiva, uoče ona obilježja koja su specifična za te zemlje, odnosno vladajuće kuće.

Nažalost, zbog teritorijalne razjedinjenosti fondova istarske provenijencije i činjenice da se neki istarski fondovi nalaze izvan matičnog arhiva, nisam bio u mogućnosti obaviti uvid u iste, pa ću se zadovoljiti onim zaključcima do kojih sam mogao doći pregledavajući fondove u matičnom arhivu, nadajući se da će i ta saznanja moći korisno poslužiti u daljnjem rasvjetljavanju problematike zaštite arhivskoga gradiva tijekom povijesnih mijena.

¹ Ovaj prilog pripremljen je kao diskusija na temu *Zaštita arhivskog gradiva*, koja je razmatrana na savjetovanju Hrvatskoga arhivističkog društva u Trakošanu lipnja 2000. godine. Donosim ga u neizmijenjenom obliku.

Već na samom početku, kada je riječ o povijesti zaštite arhivskoga gradiva na području djelovanja Državnog arhiva u Pazinu, može se zaključiti da se mogu uočiti dva osnovna razdoblja specifična za povijest zaštite arhivskoga gradiva općenito, i to: prvo koje teče do osnivanja samostalnih arhivskih ustanova i drugo razdoblje koje prati rad tih ustanova.

PRVO RAZDOBLJE

U prvom razdoblju sami stvaratelji gradiva određuju uvjete njegova čuvanja – odlučujući što će se trajno čuvati a što se može uništiti. Oni samostalno određuju i način korištenja gradiva. Primjerice kada je Venecija 1536. godine prodala Barban i Rakalj mletačkoj plemićkoj obitelji Loredan, ta je obitelj *terminacijama* određivala način upravljanja posjedom, vođenje kancelarije i koje se knjige trebaju obavezno čuvati. Na čelu uprave bio je kapetan koji je imenovao kancelara (*cancelliere*), koji je imenovao svog pomoćnika (*coadiutore*), osobu koja je morala biti Hrvat ili dobro poznavati hrvatski jezik, radi hrvatskog stanovništva koje je na tom prostoru predstavljalo većinu. Kancelar i njegov pomoćnik trebali su sređivati kancelarijska akta, upisivati sve vrste isprava, oporuke i javne akte u zato određene knjige, voditi popis svih sporova i presuda, čuvati općinske knjige, knjige fontika i bratovština. Nadalje, morali su voditi evidenciju o žitu koje se dijelilo pučanstvu na dug i ubirati novac. Dužnost im je bila i bilježiti imena dužnika bratovština, sređivati njihove račune i blagajničke knjige. Od knjiga koju su vodili posebno je vrijedan bio *libro straordinario*, koji je služio za upis svih zaključaka uprave. Nažalost, barbanski je arhiv izgorio 1893. godine.

U gradskim je općinama problematika zaštite arhivskoga gradiva vrlo često regulirana statutima.

U Statutu Poreča iz 1363. godine propisano je da se kancelarijske knjige moraju čuvati u općinskoj kasi (*nella cassa del Comune*). U Statutu Dvigrada iz druge polovine 14. st. utvrđuje se da se općinske knjige moraju čuvati u općinskoj kancelariji. Statut Pule iz istog razdoblja predviđa da se općinski spisi čuvaju u velikoj škrinji (*capsa magna*). Statutom Sv. Lovreča Pazenatičkog (oko 1600. godine) također se predviđa čuvanje općinskih spisa u općinskoj kasi koja se nalazi u sakristiji glavne crkve.

Najstariji pisani dokumenti koji se danas čuvaju u Državnom arhivu u Pazinu potječu iz 13. st., međutim nema sumnje da je tradicija čuvanja spisa na području Istre mnogo starija. O tome nam nedvosmisleno govore podaci iz Istarskog razvoda iz kojeg saznajemo da su predstavnici seoskih komuna (župani), sudjelujući u utvrđivanju međusobnih međa, pokazivali svoje stare isprave poradi dokaza svojih prava. Primjerice,

- *I tako komun barbanski pokaza list ki biše pisan na let Božjih 1058;*
- *I tako ondi komun labinski i plominski prikaza list ki biše pisan na let Božjih 1170*

(...);

– I tako komun puljski z Motmoranci pokazaše listi ki bihu pisani na let Božjih 1150

(...);

– I ondi pokazaše komun golčanski list ki biše pisan na prvih razvodih, na let Božjih 1025 (...);

– I ondi (...) pokaza listi prave v keh se uzdržahu zapisani razvodi i kunfni meju Sovinjakom z Vrhom i Plzetom, ki bihu pisani na let Božjih 1195. ke liste ondi pred nas trih nodari postaviše (...).

O tome još rječitije govore podaci sačuvani u starijim bilježničkim knjigama, ili knjigama općinskih privilegija iz nešto kasnijeg razdoblja, koji svjedoče o uništavanju starih isprava za vrijeme učestalih i brojnih ratova, u kojima su pobjednici smatrali svojom dužnošću da nakon pljačke unište sve pisane dokumente pobijedenog. Spomenut ću samo mletačka pljačkanja i razaranja Pule u razdoblju od 12. do 14. st. Isto se ponovilo u kasnijim ratovima (Uskočki rat, Napoleonski ratovi, Prvi i Drugi svjetski rat). Ako tome dodamo požare i druge nepogode, kao što su bile masovne epidemije zaraznih bolesti i pomor stanovništva, onda sam bar donekle ukazao zašto je to starije gradivo malobrojno i zato izuzetno dragocjeno – gradivo kojemu arhiv posvećuje posebnu pažnju.

Istra, najzapadniji dio Republike Hrvatske, predstavlja ono područje na kojem su se tijekom stoljeća susretale tri kulture – germanska, romanska i slavenska. Prožimanjem različitih kultura nastajala su djela od izuzetne kulturne vrijednosti, privlačila brojne sakupljače kulturnih dobara i bila odnošena iz mjesta gdje su nastala u veće kulturne centre. Primjera radi navodimo sudbinu starih glagoljskih kodeksa koji se danas čuvaju u većim kulturnim centrima, počev od Petrograda i Moskve preko Zagreba, Ljubljane, Beča, Rima, Pariza, Kopenhagena, Londona do New Yorka.

DRUGO RAZDOBLJE

Drugo razdoblje, u kojem se javljaju posebne ustanove koje preuzimaju brigu za čuvanje arhivskoga gradiva, neovisno o njegovu stvaratelju, na prostoru Istre pojavljuje se s određenim zakašnjenjem u odnosu na veće kulturne centre. U tome treba tražiti izvorišta razjedinjenosti arhivskih fondova, što je bitno utjecalo na kasniji sustav zaštite arhivskog gradiva.

Treba ukazati na činjenicu da je i prije osnivanja Istarskog arhiva na tom prostoru bila prisutna namjera da se pojedine vrste arhivskoga gradiva nastalog djelatnošću raznih stvaratelja objedine, odnosno prikupe i čuvaju na jednom mjestu. Ne ulazeći u detaljniji pregled tih nastojanja ovdje ću napomenuti da je 50-ih godina 19. st. u sastavu Okružnog suda u Rovinju osnovana Bilježnička komora (*Tribunale Circolare qual*

provisoria Camera notarile di Rovigno) koja je prikupljala bilježničke spise s područja Istre. Preseljenjem Okružnog suda iz Rovinja u Pulu Komora je prerasla u Pokrajinski bilježnički arhiv (*Archivio notarile distrettuale*), koji je nastavio s prikupljanjem i sređivanjem arhivskoga gradiva nastalog djelovanjem brojnih bilježnika.

Isto tako želim posebno naglasiti da je Istarski sabor u Poreču početkom 70-ih godina 19. st. najavio osnivanje svog pokrajinskog arhiva i u tom cilju pokrenuo akciju prikupljanja izvornoga arhivskoga gradiva, međutim do propasti Habsburške Monarhije arhiv se nije uspio osnovati. Možda je uzrok tomu činjenica što je početkom 80-ih godina bilo osnovano *Istarsko društvo za arheologiju i domovinsku povijest (Società istriana di arheologia e storia patria)*, koje se pored ostalog bavilo prikupljanjem arhivskoga gradiva s područja Istre.

Godine 1926. osnovan je *Državni arhiv u Trstu (Regio Archivio di Stato di Trieste)* čija se nadležnost protezala i na područje Istre, a 1939. godine Zakonom o novom uređenju arhiva predviđeno je bilo i formiranje odjela Državnog arhiva u Puli. Međutim, Istra je svoj arhiv dobila tek nakon završetka Drugog svjetskog rata i sjedinjenja s maticom zemljom Hrvatskom.

OSNIVANJE ISTARSKOG ARHIVA

Ideju o osnivanju Istarskog arhiva prvi put nakon završetka Drugog svjetskog rata, koliko mi je poznato, iznio je Ante Iveša, rukovoditelj Odsjeka za ispitivanje arhiva pri Oblasnom NO-u za Istru, u izvješću od 26. rujna 1945. godine. Na potrebu objedinjavanja istarskoga arhivskoga gradiva ukazivao je i Ferdo Hauptmann, povjerenik Republike Hrvatske za arhivsko gradivo u Istri, u svojim izvješćima iz 1945, 1946. i 1947. godine. Iz njegovih izvješća saznajemo da se već 1946. godine započelo s uređenjem prostora u pazinskom kaštelu koji je trebao postati *sabiralište istarskih arhivalija tj. budući Istarski arhiv*, te da za potrebe tog arhiva treba osigurati *sve prostorije u glavnom traktu kaštela od prizemlja do drugog kata*.

Zbog pogoršanih međunarodnih odnosa i neriješenog pitanja granica, osnivanje Istarskog arhiva kao samostalne ustanove bilo je odgođeno. Briga o čuvanju istarskih arhivskih fondova povjerena je Državnom arhivu u Rijeci, koji 1948. godine postaje ispostava Državnog arhiva u Zagrebu, koji je odlukom Komiteta za sveučilište i visoke škole Narodne Republike Hrvatske (1949. godine) postao samostalna ustanova.

Ideja o osnivanju Istarskog arhiva ponovno je aktualizirana sredinom 50-ih godina. Ona je uskoro našla oslonac u preporuci Savjeta za nauku i kulturu Narodne Republike Hrvatske, kojom je prihvaćena inicijativa Društva arhivskih radnika Hrvatske i Arhivskog savjeta Hrvatske da se na području Narodne Republike Hrvatske pristupi formiranju novih arhivskih ustanova, koje bi s tada već postojećim arhivima činile racionalnu

mrežu regionalnih arhiva u Republici. Preporukom je bilo predviđeno i formiranje Kotarskog arhiva Kotara Pula.

Temeljem tih naputaka Narodni odbor Kotara Pula, na svojoj sjednici održanoj 20. listopada 1958. godine, donio je *Rješenje o osnivanju Kotarskog arhiva Kotara Pula sa sjedištem u Pazinu*, pod nazivom *Istarski arhiv Pazin*. Istra je time prvi put u svojoj povijesti dobila državnu organizaciju smještenu na njenom području, koja je imala zadatak baviti se zaštitom, prikupljanjem i obradom arhivskoga gradiva nastalog na njenom području.

UTVRĐIVANJE PRIORITETNIH ZADATAKA ISTARSKOG ARHIVA

S oživljavanjem ideje o osnivanju Istarskog arhiva aktualizirano je i pitanje preseljenja istarskih fondova koji su u vremenu nakon Drugog svjetskog rata bili samo *privremeno pohranjeni* u Državnom arhivu u Rijeci, što je odgovaralo mišljenju tadašnjih arhivskih djelatnika u Državnom arhivu u Rijeci.

U ožujku 1957. godine NO Kotara Pula zatražio je od direktora Državnog arhiva u Rijeci izvješće o stanju istarskih arhivskih fondova. Dobiveno izvješće, koje je sadržavalo potpuni popis arhivskih fondova istarske provenijencije, koji su se namjeravali predati Istarskom arhivu, poslužilo je za izradu informacije *Pitanje državnog arhiva u Puli*, koju je razmotrio Savjet za kulturu i prosvjetu NO Kotara Pula početkom 1958. godine, što je prethodilo već spomenutom Rješenju o osnivanju Istarskog arhiva.

Kada je pitanje formiranja novog arhiva već bilo dogovoreno, direktor Državnog arhiva u Rijeci dr. Mirko Zjačić smatrao je potrebnim da u rujnu 1958. godine, neposredno pred prihvaćanje rješenja o osnivanju Istarskog arhiva, ukaže na sljedeće: Istarski arhiv treba najprije prikupiti brojno vrijedno staro arhivsko gradivo koje se nalazi razasuto po Istri, a zatim preuzeti novije arhivsko gradivo sa svog područja; tek kada taj posao bude završen dolazi na red *restitucija, odnosno predaja onih fondova koji se odnose na Istru*, a nalaze se u Državnom arhivu u Rijeci; obratan proces ne bi imao smisla niti bi bio svrsishodan dok novi Arhiv ne dobije adekvatan smještaj i ne osposobi vlastiti kadar.

To je ujedno bilo i mišljenje Arhivskog savjeta Hrvatske.

Odlučan zahtjev osnivača Istarskog arhiva da se izvrši koncentracija istarskoga arhivskog gradiva u novoosnovanom arhivu, mišljenje Arhivskog savjeta Hrvatske i mišljenje Državnog arhiva u Rijeci o pitanju primopredaje istarskih fondova direktno su odredili prioritete zadatke Istarskog arhiva, i to:

1. Izgradnja odgovarajućega spremišnog prostora,
2. Osposobljavanje vlastita kadra,
3. Preuzimanje arhivskih fondova s terena i

4. Povrat istarskih fondova iz Državnog arhiva u Rijeci.

ZAŠTITA ARHIVSKOGA GRADIVA

Pod pojmom zaštite podrazumijevamo sve one radnje koje pridonose boljem čuvanju dokumenata i produžuju njihov vijek trajanja. Pri tome mislimo na sabiranje, čuvanje, sređivanje, vrednovanje, kartoniranje i sl. Međutim, to je zaštita u širem smislu riječi. Pod zaštitom u užem smislu podrazumijevamo konzervatorsko-restauratorske zahvate na samom dokumentu i mikrofilmsko snimanje u cilju zaštite. Pod zaštitom arhivskog gradiva moram spomenuti i objavljivanje gradiva.

U ovom prilogu ukratko se osvrćem na tri oblika zaštite i njihovo provođenje u Državnom arhivu u Pazinu.

1. S konzervatorsko-restauratorskom zaštitom u Arhivu započelo se dosta rano – neposredno nakon njegova osnivanja. Međutim, zbog nedostatka odgovarajućeg kadra, prostora i opreme za te poslove koristile su se usluge Hrvatskog državnog arhiva u Zagrebu (tada: Arhiva Hrvatske) i Državnog arhiva u Zadru (tada: Historijskog arhiva Zadar). Sve su to bili skromni zahvati. Stanje istarskoga arhivskog gradiva zahtijevalo je daleko intenzivnije i obimnije zahvate, zato se ubrzo nametnula ideja o osnivanju konzervatorsko-restauratorske radionice. Ideja je realizirana 1974. godine, zapošljavanjem konzervatora-tehničara. U radionici obavljani su u početku lakši poslovi, a u suradnji s Hrvatskim državnim arhivom i složeniji poslovi. Početkom 1980-ih godina, uređene su nove prostorije, kupljen je laminator i stroj za rezanje kartona, što je omogućilo i složenije zahvate na zaštitu gradiva.

U radionici se godišnje restauriralo od četiri do pet tisuća dokumenata, ovisno o njihovoj veličini i stupnju oštećenosti.

Osim zahvata na zaštitu vlastita arhivskoga gradiva u radionici su obavljani znatniji poslovi na zaštitu uglavnom matičnih knjiga iz matičnih ureda u Puli, Poreču i Opatiji. Obavljane su i besplatne usluge na zaštitu crkvenoga gradiva iz Porečko-puljske i Krčke biskupije. Vršene su usluge i za potrebe Državnog arhiva u Rijeci.

2. S planskim mikrofilmskim snimanjem gradiva započelo se dosta rano – odmah nakon osnivanja Arhiva. I ovdje su se u početku, iz gore spomenutih razloga, koristile usluge Hrvatskog državnog arhiva i, u nešto većem obimu, Državnog arhiva u Rijeci. Godine 1972. uređen je prostor za fotolaboratorij i nabavljena oprema. Početkom 1973. godine zaposlen je fotograf, pa je bilo moguće sustavnije snimanje gradiva. Početkom 1980-ih godina uređen je novi prostor, a sredinom 90-ih nabavljena i nova oprema.

S početkom Domovinskog rata u fotolaboratoriju su snimljeni, s ciljem zaštite, inventari Sveučilišne knjižnice (tada: Naučne biblioteke) u Puli i Povijesnog muzeja Istre u Puli (tada: Muzeja narodne revolucije Istre). Osim toga, snimljen je dio vrednijeg

gradiva, te inventara iz Muzeja u Rovinju.

3. Godine 1964. Arhiv se pridružio Historijskom arhivu u Rijeci u izdavanju *Vjesnika*, koji od tada nosi naziv *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*. Tada je pokrenuta i serija *Posebnih izdanja Vjesnika* u kojoj su se tiskali obimniji radovi. Suradnja s Historijskim arhivom u Rijeci potrajala je do 1989. godine, ili do 31-og sveska *Vjesnika*. Od tada arhivi u Rijeci, odnosno u Pazinu nastavljaju s odvojenom izdavačkom djelatnošću. Državni arhiv u Pazinu pokrenuo je izdavanje *Vjesnika istarskog arhiva* i seriju *Posebnih izdanja* pod nazivom *Glagoljski rukopisi*.

UMJESTO ZAKLJUČKA

Tema ovoga našeg savjetovanja je *Zaštita arhivskog gradiva*. Iz dobivenog Programa, vidljivo je da će se posebno raspravljati o: *Stanju i perspektivama zaštite arhivskog gradiva u Hrvatskoj; Konceptiji i postupcima zaštite; Medijima i Zaštiti gradiva izvan arhiva*. Dajući kratki pregled predmetne problematike na području Istre, odnosno na području djelovanja Državnog arhiva u Pazinu, namjera mi je da dam svoj doprinos sagledavanju problema zaštite arhivskoga gradiva na tom prostoru Hrvatske. Nesumnjivo je da će težište izlaganja pored povijesnog pregleda biti na konzervatorsko-restauratorskoj i mikrofilmskoj djelatnosti. Ovdje sam, pored toga, želio ukazati i na izdavačku djelatnost kao posebni vid zaštite arhivskog gradiva. Ne smijemo zaboraviti da izdavanjem i neposredno štitimo arhivsko gradivo jer se tako povećava mogućnost njegova korištenja u znanstvene svrhe, što osjetno smanjuje učestalost korištenja, a time i daljnje oštećenje izvornika.

Imajući u vidu gore izneseno, koristeći se svojim iskustvom u Državnom arhivu u Pazinu, smatram da bi naši arhivi, ovisno o svojim kadrovskim i materijalnim mogućnostima, trebali njegovati sve vidove zaštite, jer jedino na taj način mogu u potpunosti obaviti svoju složenu i odgovornu zadaću. Svjestan sam da će to iziskivati nova financijska sredstva, međutim, korist će biti daleko veća.

Podrazumijeva se da to zahtijeva još tješnju povezanost i koordinaciju u radu s Hrvatskim državnim arhivom.

Ovdje se, nesumnjivo, nameće i pitanje temeljnog obrazovanja i usavršavanja stručnih arhivskih djelatnika, međutim to nije tema ovog savjetovanja. O njoj će možda biti govora na jednom od sljedećih savjetovanja.

IZVORI I LITERATURA

A/ Izvori

Državni arhiv u Pazinu (dalje: *DAPA*), HR-DAPA-424, Zbirka statuta (14–16. st.)
HR-DAPA-2, Općina Labin (1420/1814)
HR-DAPA-19, Općina Labin (1807/1813)
HR-DAPA-35, Općina Labin (1813/1918)
HR-DAPA-65, Općina Labin (1918/1945)
HR-DAPA-33, Općina Buzet (1838–1918)
HR-DAPA-63, Općina Buzet (1919/1945)
HR-DAPA-38, Općina Pazin (1832/1918)
HR-DAPA-66, Općina Pazin (1918/1945)
HR-DAPA-797, Zbirka isprava (1200/1842)
HR-DAPA-27, Kotarsko poglavarstvo u Pazinu (1868–1918)
HR-DAPA-28, Kotarsko poglavarstvo u Poreču (1868–1918)
HR-DAPA-79, Oblasni narodni odbor za Istru (1945–1947)
HR-DAPA-465, Narodni odbor kotara Pula (1955–1965)
Ukupno 28 fondova Bilježnika DAPA (1433–1945)

B/ Literatura

A. BADURINA, "Iluminacije istarskih glagoljskih rukopisa", *IV. ročki glagoljski biennale*, Pula, 1980.
J. BRATULIĆ, *Istarski razvod*, Pula, 1978, str. 252.
A. R. CORIN, "The New York Missal: A Paleographic and Phonetic Analysis", u: *Ucla Slavic studies*, volume 21, Slavica Publishers, Inc., SAD, 1991.
J. JELINČIĆ, "Statut Svetog Lovreča Pazenatičkog sa posebnim osvrtom na jezične karakteristike", *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu* (dalje: *Vjesnik HARiP*), sv. XVIII, Rijeka, 1973.
D. KLEN, "Arhiv Barbana i Raklja do njegove propasti 1893. godine", *Vjesnik HARiP*, sv. XXIV, Pazin – Rijeka, 1981.
KLEN, "Dopuna objavljenim kodeksima Loredanskih terminacija za Barban i Rakalj – Neka razmatranja u vezi s njima – kao uvod", *Vjesnik Historijskog arhiva u Rijeci* (dalje: *Vjesnik HAR*), sv. VI–VII, Rijeka, 1961 – 1962.
KLEN, *Statuti urbari notari*, katalog izložbe, Historijski arhiv Rijeka, Rijeka, 1968.
KLEN, "Statut Grožnjana (Dio I, II)", *Vjesnik HAR*, sv. VIII–IX, Rijeka, 1963 – 1964; sv. X, Rijeka, 1965.

- B. MILANOVIĆ, *Hrvatski narodni preporod u Istri*, knjiga I, Pazin, 1967.
- A. NAZOR, "Hrvatskoglagojski rukopisi izvan domovine", *IV. ročki glagoljski bienale*, Pula, 1980.
- B. STULLI, "Pregled povijesnog razvitka zaštite arhivalija na području historijskih arhiva u Pazinu i Rijeci", *Vjesnik HARiP*, sv. XXIII, Pazin – Rijeka, 1980.
- STULLI, *Istarsko okružje 1825–1860*, Posebna izdanja HARiP, br. 8, Pazin – Rijeka, 1984.
- D. VLAHOV, "Historijski arhiv Pazin (Osnivanje, razvoj i perspektiva)", *Vjesnik HARiP*, sv. XXIII, Pazin – Rijeka, 1980.
- E. VLAHOV, "Sumarni inventar arhivskog fonda Bilježnici Pule za vrijeme mletačke uprave (1626 – 1797/1986)", *Vjesnik Istarskog arhiva*, sv. 4–5, Pazin, 1998.
- B. VUČETIĆ, "Knjiga terminacija feudalne jurisdikcije Barban – Rakalj (1576–1743)", *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci*, sv. II, Rijeka, 1954.

SUMMARY

THE HISTORY OF THE PROTECTION OF ARCHIVAL MATERIALS IN THE FIELD OF ACTIVITY OF THE STATE ARCHIVES IN PAZIN

In this work the author deals with a short historical review of the protection of archival materials, which started to be made under various historical circumstances throughout Istria. The author's intention is also to emphasize the specific position of Istria throughout the history, which has always been a little geographical area with great alternation of various rulers, who actually left written testimony of their existence in the area. Regardless of tumultuous historical events it has been proved that the consciousness of the importance and necessity of preserving the written word in Istria has been a great need since antiquity.

Three historical periods have been mentioned, which significantly characterize different political, social, sociological, cultural, economic and other circumstances, within which documents and written testimony have been created – these are nowadays considered as the most significant part within the holdings of the State Archives in Pazin.

In the first part of his work the author emphasizes the obligation of preserving archival materials, which was established by its very originators and was also regulated by the Statutes of Istrian towns (the Statutes of Poreč, Dvigrad, Pula and Sv. Lovreč are mentioned). Regardless of numerous negative circumstances such as numerous wars, plundering, devastation, epidemics and others, works of outstanding historical and cultural significance for Istria and Croatia derive from this period of time.

In subsequent years, as the second period of time, there is a better and more organized method of keeping record of archival materials, which is evident by having made great efforts to bring together single types of archival materials and keep them in one place. Some examples of attempts to found centers by special organizations in the second half of the 19th century have been mentioned. These centers were meant to bring together and eventually preserve archival materials regardless of its originator.

The third historical period regards the years after 1945 or after the end of the Second World War, when there was much talk about the necessity of founding the Istrian Archives, whose duty would be the bringing together and preserving of Istrian archival material. D. Vlahov presents a brief reminder of the period from 1945 until the founding of the today's State Archives in Pazin, in 1958, as well as a reminder of the problems and consideration in the first ten years of the postwar years, after Istria united with Croatia.

According to the author's opinion the protection of archival materials in Istria in the full sense derives from the mere foundation of the Istrian Archives in 1958 by the National Liberation District of Pula. The then set tasks and plans have permanently remained as primary duty and responsibility of the Archives ever since. By speaking about the protection of archival materials special emphasis is given to the development of the today's Archives in Pazin with regard to the art-conservation and restoration as protection methods, microfilm recording, as well as the publishing activities of the Archives. As a conclusion the author indicates some future tasks which are ahead of the Archives, ahead of its employees and he also offers various possibilities of approach to this topic from different perspectives in the near future.

RIASSUNTO

STORIA DELLA PROTEZIONE DEI DOCUMENTI ARCHIVISTICI NEL CAMPO D'ATTIVITÀ DELL'ARCHIVIO DI STATO DI PAZIN /PISINO/

In questo lavoro l'autore dà un breve quadro storico della protezione dei documenti archivistici formati nelle differenti circostanze storiche sul territorio dell'Istria. Indica la posizione specifica dell'Istria attraverso la storia, dove su un territorio geograficamente piccolo si scambiavano governatori differenti, dietro ai quali restavano testimonianze scritte della loro esistenza. Nel lavoro viene indicato che, nonostante le turbolenti agitazioni storiche, la coscienza dell'importanza e della necessità della conservazione della parola scritta nell'Istria è presente dai tempi remoti.

Si menzionano tre importanti periodi storici che sono caratterizzati da varie circostanze politiche, sociali, sociologiche, culturali, economiche ed altre, dentro le quali si formavano i documenti, testimonianze scritte, che oggi, nei fondi dell'Archivio di Stato di Pisino, formano proprio quella parte più importante.

Nella prima parte l'autore ricorda l'obbligo della conservazione dei documenti archivistici, determinata già da coloro che hanno creato i documenti, e che viene regolato dagli statuti dei comuni istriani (sono citati gli statuti di Poreč /*Parenzo*/, Dvigrad /*Due Castelli*/, Pula /*Pola*/, Sv. Lovreč Pazenatički /*San Lorenzo del Pasenatico*/). Nonostante alle numerose circostanze storiche negative, come guerre, saccheggi, distruzioni, epidemie ed altro, in questo periodo si formavano opere di un grande valore storico e culturale per l'Istria e per la Croazia.

Nel secondo periodo si parla del modo migliore e più organizzato della protezione

dei documenti archivistici, che si manifesta nell'applicazione di radunare *alcuni tipi di materiale archivistico* e di conservarli in un luogo. Si menzionano alcuni esempi di fondazione dei centri appresso organizzazioni particolari nella seconda metà dell'800, allo scopo di raccoglimento e conservazione dei documenti archivistici, indipendentemente dai suoi creatori.

Il terzo periodo riguarda gli anni dopo la fine della Seconda guerra mondiale quando si parlava della necessità della formazione dell'Archivio istriano, con lo scopo di accumulamento e cura dei documenti archivistici dell'Istria. D. Vlahov dà un breve spunto del periodo fino alla formazione dell'odierno Archivio di Stato di Pisino nell'anno 1958, come anche uno spunto dei problemi e riflessioni intrecciati nei primi dieci anni del dopoguerra, dopo l'unione dell'Istria con la Croazia.

Secondo l'opinione dell'autore, la protezione dei documenti archivistici creati in Istria esiste, nel suo pieno e reale senso, dalla formazione dell'Archivio istriano formato dalla parte del Comitato Popolare Distrettuale di Pola. Gli incarichi ed i progetti allora impostati, restano un impegno duraturo dell'Archivio. Parlando della protezione dei documenti archivistici l'autore segue lo sviluppo dell'odierno Archivio di Pisino, con l'accento alla protezione protettivo-conservativa, al microfilmaggio ed all'attività editoriale dell'Archivio. L'autore indirizza la parola conclusiva ai compiti futuri soprastanti all'Archivio ed ai suoi impiegati, aprendo le varie possibilità e prospettive diverse di approccio al tema a proposito.